હેન્રી શાસ્ત્રી

ફ્લૅશ બૅક

૭૫ વર્ષ પહેલાના ફિલ્મી ગીતમાં છ ભાષા

કમર જલાલાબાદીની રચના, શમશાદ બેગમનો સ્વર અને એસ ડી બર્મનનું સ્વરાંકન ધરાવતા 'શબનમ'ના એક ગીતમાં હિન્દી ઉપરાંત ગુજરાતી, મરાઠી, બંગાળી, મદ્રાસી અને પંજાબી ભાષાની પંક્તિઓ સાંભળવા મળે છે

હિન્દી ફિલ્મ સંગીતની સમૃદ્ધિ અફાટ છે. પ્રેમગીત છે, કરુણ ગીત છે, દેશભક્તિના ગીત છે, બાળકોના ગીત છે, કેબ્રે સોન્ગ્સ છે અને રમૂજી ગીતો પણ છે. આજે આપણે ૭૫ વર્ષ પહેલા આવેલી 'શબનમ' (રિલીઝ થવાની તારીખ ૨૨ એપ્રિલ,૧૯૪૯)ના એક એવા રમૂજી – મજેદાર ગીતની વાત કરવી છે જેમાં હિન્દી ઉપરાંત પાંચ ભાષા (ગુજરાતી, મરાઠી, બંગાળી, મદ્રાસી અને પંજાબી)નો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. ચિત્રપટના મુખ્ય કલાકાર છે દિલીપ કુમાર અને કામિની કૌશલ. આ ગીત એવા તબક્કે આવે છે જ્યારે હીરો – હિરોઈનને ભૂખ લાગી છે, પણ બગાસું ખાવા સિવાય પાસે બીજું કશું નથી. નજીકમાં એક કાફલો વિશ્રામ કરી રહ્યો છે. એ કાફલાનું ભોજન સેરવી લેવાના આશય સાથે કામિની કૌશલ એમની વચ્ચે જઈ ગીત ગાવાની યોજના બનાવે છે અને બધા નાચ ગાનમાં વ્યસ્ત હોય ત્યારે દિલીપ કુમારે ખોરાક લઈ પલાયન થવું એવું નક્કી થાય છે. અને કામિની કૌશલ ગીત શરૂ કરે છે. આ ગીત લખ્યું છે કમર જલાલાબાદીએ (મૂળ નામ ઓમપ્રકાશ ભંડારી). શ્રી જલાલાબાદીની વિવિધ પ્રકારના લખ્યા છે જેમાં 'દિન હૈ સુહાના આજ પેહલી તારીખ હૈ' (પેહલી તારીખ) અને 'ગુણીજનો ભક્તજનો' (આંસુ ઔર મુસ્કાન) જેવા અવિસ્મરણીય હળવાફૂલ ગીતનો પણ સમાવેશ છે. 'શબનમ'ના ગીતનાં ગાયિકા છે શમશાદ બેગમ. લતા મંગેશકર નામનો સૂર્ય ઉગ્યો એ પહેલા આકાશમાં જે તારલાઓનો ઝગમગાટ હતો એમાંના એકનું નામ હતું શમશાદ બેગમ. હિન્દી સિવાયની પાંચ ભાષાની પંક્તિઓ ગાવામાં શમશાદજીએ ખૂબ કાળજી રાખી છે. ગીતમાં કામિની કૌશલ દેશના વિવિધ પ્રાંતના લોકો કોઈ કન્યા સાથે ઈશ્કી ખેલ કરવાની કોશિશ કરે ત્યારે કન્યા કેવી લાગણી અનુભવે છે એનું રમૂજી શૈલીમાં વર્ણન કરે છે. અહીં બંગાળી, ગુજરાતી, મરાઠી, મદ્રાસી અને પંજાબી પ્રાંતના પુરુષ સાથેના અનુભવનું વર્ણન સંબંધિત પ્રાંતની શૈલી અનુસાર છે. આ ગીતને સંગીતબદ્ધ કર્યું છે સચિન દેવ બર્મને. 'દો ભાઈ'ના હિટ સોન્ગ 'મેરા સુંદર સપના બીત ગયા'થી જાણીતા બનેલા બર્મનદાનું 'શબનમ'નું આ ગીત એ સમયે લોકોના હોઠ પર રમતું થયું હતું. એપ્રિલ મહિનો શ્રીમતી શમશાદ બેગમની જન્મજયંતી અને પુણ્યતિથિનો પણ છે એ નિમિત્તે આ અનોખા ગીતને માણીએ. ગીત યુ ટ્યુબ પર ઉપલબ્ધ છે. સમય કાઢી જરૂર સાંભળજો. ચોક્કસ જલસા પડશે.

ગીતની શરૂઆત 'યે દુનિયા રૂપ કી ચોર, બચા લે મુજે બાબુ' પંક્તિથી થાય છે. પહેલી કડી છે 'રાસ્તે મેં મિલા એક બંગાલી, દર્શન કા અભિલાષી, વો કેહને લગા **જોલ ખાબે, રોશોગુલ્લા ખાબે, ઔર કેહને લગા આમી તુમી ભાલો બાશી, મૈં ક્યા જાનુ આમી તુમી, મૈં ભાગી તુમરી ઓર.** ત્યારબાદ ગુજરાતીના મેળાપની વાત આવે છે. શબ્દો છે 'હુઈ મુલાકાત મેરી એક ગુજરાતી સે, કેહને લગા મુજે સારું છે, સારું છે. શું છે, કેમ છે, **સારુંછે. છે છે છે. હેએએ મારે તે આંગણે એકવાર આવજો, મૈં ક્યા જાનુ આવજો આવજો, મૈં ભાગી તુમ્હારી ઓર.** ગુજરાતી પછી મરાઠીભાષીનો વારો. શબ્દો છે 'એક મરાઠી સાહબ આલા, આતે હી સબ ગડબડ ઝાલા, કભી કહે અસ કાય, કભી કહે તસ કાય, અસ કાય, બરં બરં બરં બરં બરં .ચટક ચાંદણી જરા ઇકડે યે જરા ઇકડે યે જી જી જી જી જી જી, અગ ગુલાબાચ્યા કળી, જરા ઇકડે યે ઇકડે યે, મૈં ક્યા જાનૂ ઇકડે તિકડે, મૈ ભાગી તુમ્હારી ઓર. ત્યારબાદ મુલાકાત મદ્રાસી (૭૫ વર્ષ પહેલા દરેક સાઉથ ઈન્ડિયન મદ્રાસી તરીકે ઓળખાતો) સાથે થાય છે. શરૂઆત અસ્સલ કર્ણાટક સંગીતના લહેકાથી થાય છે અને શબ્દો સંભળાય છે 'એક મદ્રાસી લગા બુલાને એ એ એ એ એ, મૈં લગી જાને તો વો લગા ગાને, **ચક્રપાણી અડી સ્ક્રમણિયે, ઉન્ને નાડી વંદદે એ નક્કી કેડ વંદદે.**' મદ્રાસી ઉચ્ચારણ પૂરા થતાની સાથે હિન્દીમાં પંક્તિઓ શરૂ થાય છે કે **'હે હે હે સુન કે મુજે હો ગયા બુખાર, મૈં ભાગી તુમ્હારી ઓર.'** છેલ્લે વારો આવે છે પંજાબીનો. 'રસ્તે મેં મિલા એક પંજાબી, કેહને લગા તેરી અખિયાં ગુલાબી, હો ઓ ઓ ઓ બલ્લે બલ્લે બલ્લે, હો બલિયે, હો લસ્સિયે, ઓ સોણીયે મલાઇયે, કિતાઈ મૈનું શરાબી, હો જા કાર કે ગડી હી વિચ બેહ જાતે રોયે ગીચ, પેડ ખાયેગી થૈ થૈ.' પંજાબી પંક્તિઓ પૂરી થાય છે અને ગીત આગળ વધે છે 'થૈ થૈ સુન કે ચંપલે ઉતાર કે મૈં ભાગી તુમ્હારી ઓર. અહીં ગીત પૂરું થાય છે અને વાર્તા આગળ વધે છે.

કમર જલાલાબાદી અને શમશાદ બેગમે ભાષાશુદ્ધિ જાળવવાની મહત્તમ કોશિશ કરી છે. મામૂલી ક્ષતિઓ છે, પણ ૭૫ વર્ષ પહેલાનો આવો પ્રયાસ આવકારદાયક તો ખરો જ, પણ એ આનંદદાયક બન્યો છે એ બહુ મોટી સિદ્ધિ કહેવાય.

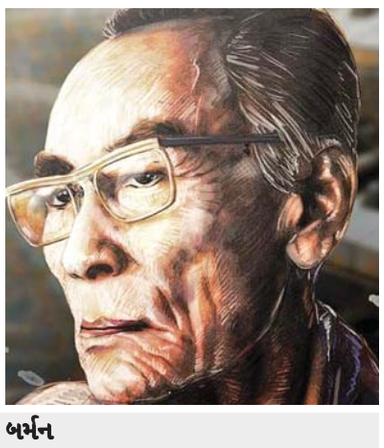

(ડાબેથી) શમશાદ બેગમ, કમર જલાલાબાદી અને એસ ડી બર્મન

હિન્દી ગીતમાં ગુજરાતી

વિદેશનાં પ્રખ્યાત પ્રવાસન સ્થળોએ ગુજરાતીઓને માફક આવે એવું ભોજન મળે છે અને અનેક હિન્દી ફિલ્મોમાં ગુજરાતી ફ્લેવર ઉમેરી આકર્ષણ વધારવામાં આવે છે. બિન ગુજરાતી ગીતકારોએ સોન્ગના મૂડને ધ્યાનમાં રાખી કે પછી એની લોકપ્રિયતા વધારવા ગુજરાતી પંક્તિઓનો ઉપયોગ કર્યો હોવાનાં કેટલાંક ઉદાહરણો જોવા મળે છે. અમુક ગીતમાં સંગીતકારે ગુજરાતી ગાયકનો આગ્રહ રાખ્યો છે તો અમુક ઠેકાણે પંજાબી ગાયકોએ ગુજરાતી પંક્તિઓને ન્યાય આપ્યો છે. છેલ્લાં ૨૫ વર્ષના કેટલાક ઉદાહરણ જોઈએ.

મોટો ગોટાળોઃ ફિલ્મઃ **ગોરી તેરે પ્યાર મેં.** ઈમરાન ખાન અને કરીના કપૂરની સુપરફ્લોપ ફિલ્મનું ગીત રિલીઝ વખતે અનોખી સ્ટાઇલનું હોવાથી યંગસ્ટર્સને ગમ્યું હતું. જોકે, ગુજરાતીનો જે થોડો ઘણો ઉપયોગ થયો છે એમાં બેદરકારી દેખાય છે. 'મોટો ગોટાળો'ને બદલે 'મોટો ઘોટાલો' સાંભળવા મળે છે, કારણ એટલું જ કે ગોટાળો હિન્દીમાં ઘોટાલા કહેવાય છે. ગીતના પ્રારંભમાં, વચ્ચે અને અંતમાં **'આઓ મારો છોકરા, મામા લાવે ઢોકલા, ઢોકલા તો ભાવે નૈ, નાકો ચને ચબાવે નૈ'** પંક્તિઓની મદદથી ગુજરાતી ફ્લેવરની કોશિશ કરવામાં આવી છે જે સાંભળવામાં કૃત્રિમ તો લાગે છે જ, કાનને ખટકે (ઢોકળાની બદલે ઢોકલા) પણ છે. મૂળ ગુજરાતી પંક્તિઓ આમ છેઃ **'તાળી પાડે છોકરા, મામા લાવે ટોપરા, ટોપરા તો ભાવે નહીં, મામા ખારેક લાવે નહીં'.** એ શબ્દો, એ લહેકો, એ ભાવની તો વાટ લગાડી દીધી છે.

શુભારંભઃ ફિલ્મ કાઈપો છે. અભિષેક કપૂર દિગ્દર્શિત ફિલ્મની બહુ પ્રશંસા થઈ હતી. વાર્તા અમદવાદમાં આકાર લઈ રહી હોવાથી એક ગીત ગુજરાતી ફ્લેવરવાળું તૈયાર કરવાની કોશિશ થઈ છે. 'રંગીન પરોઢ આવે, ખુશિયો સંગ લાવે, હરખાયે હૈયું હાય હાય' પંક્તિ પછી હિન્દી – ગુજરાતી ભેળ ચાલે છે. જોકે, ગુજરાતી શબ્દો હિન્દી શૈલીમાં હોવાથી માતૃભાષા સાથે છેડછાડ થઈ હોય એવું લાગે છે.

મોર બની થનગાટ કરેઃ ફિલ્મ ગોલિયોં કી રાસલીલા – રામલીલા. ઝવેરચંદ મેઘાણીની આ રચના ગુજરાતી સુગમ સંગીતોના શોખીનો માટે અજાણી નથી. ઓસમાણ મીર ગાયક છે અને દિગ્દર્શક સંજય લીલા ભણસાલી એમ બે ખમતીધર ગુજરાતી હોવાથી ભાષાનું લાલિત્ય જળવાયું છે. 'હમ દિલ દે ચુકે સનમ'માં 'ઢોલી તારો ઢોલ બાજે' પંક્તિઓમાં ગુજરાતી ફ્લેવર અકબંધ છે, કારણ કે ડિરેક્ટર ભણસાલી છે અને સંગીતકાર ઈસ્માઈલ દરબાર.

જો તું નથી તો તારો ફોટો પણ ચાલશે, જો તારો ફોટો નથી તો ફોટો કોપી પણ ચાલશે – ફિલ્મ જય હો. હિમેશ રેશમિયા, કીર્તિ સાગઠિયા અને પલક મુછલએ જોડકણાં જેવા ગીતમાં ગુજરાતી ઉચ્ચારણમાં ઘોરણ જાળવી રાખ્યું છે.

શું છે શું છે મને કહી દો, મનમાં શું છે એ કહી દો – ફિલ્મ વોટ્સ યોર રાશિ. મધુ રાયની અફલાતૂન નવલકથા 'કિમ્બલ રેવન્સવૂડ' પરથી આશુતોષ ગોવારીકરએ બનાવેલી ફિલ્મના આ ગીતમાં ગુજરાતી પંક્તિઓ વખતે લહેકો સાંભળવાની મજા પડે છે. ■

શો-શરાબા

દિવ્યકાંત પંડ્યા

શું કેમેરા પણ સિનેમામાં કિરદાર હોઈ શકે ખરો?

કેમેરાની ફૂટેજ વાર્તા આગળ ચલાવતી હોય તેવા સિનેમાનો અનોખો પ્રકાર

જયારે સિનેમાના જોનર કે ફોર્મેટની વાત કરવામાં આવે ત્યારે અમુક જોનર કે ફોર્મેટ તરત ધ્યાનમાં આવે, જેમ કે કોમેડી, એક્શન, રોમાન્સ જોનર હોય કે પછી ફિચર ફિલ્મ, ડોક્યુમેન્ટરી, શોર્ટ ફિલ્મ જેવા ફોર્મેટ. કોઈ ફિલ્મનું ટ્રેલર રિલીઝ થાય કે એ જોઈને તરત જ દર્શકોને ખબર પડી જાય કે આ હોરર છે કે કોમેડી. જો કે, સિનેમાના અમુક એવા ફોર્મેટ કે મેકિંગની પદ્ધતિ છે , જે નાવિન્યસભર હોવા છતાં એટલા ઓછા પ્રમાણમાં બને છે કે તેનાથી માહિતગાર ન હોય એવા દર્શકો એ જોઈને નક્કી જ ન કરી શકે કે આ છે શું!

૧૯ એપ્રિલે રિલીઝ થયેલી દિબાકર બેનર્જી દિગ્દર્શિત ફિલ્મ 'લવ સેક્સ ઔર ધોખા ૨'નું ટ્રેલર બહાર પડ્યું ત્યારે કંઈક આવી જ સ્થિતિ સર્જાઈ હતી. એ ફિલ્મના ટ્રેલર પર દર્શકોના એવા જ પ્રતિભાવો હતા કે આ તો કોઈ રીતે ફિલ્મના ટ્રેલર જેવું લાગતું જ નથી- બહુ જ ગૂંચવણભર્યું છે- કશું સમજાતું જ નથી.

આવું એટલે બન્યું કે ટ્રેલરમાં જે દ્રશ્યો બતાવવામાં આવ્યા છે એ પરંપરાગત શૈલીમાં ન દેખાયાં, પણ 'બિગ બોસ' જેવા કોઈ રિયાલિટી ટીવી- શો, વીડિયો ગેમ, સીસીટીવી ફૂટેજ અને સોશિયલ મીડિયા રીલ્સમાં હોય એ રીતે દેખાયાં. અને આના કારણે લોકોને સમજાયું જ નહીં કે આ તે વળી ફિલ્મનો કયો પ્રકાર છે!

–તો ફિલ્મના આ પ્રકાર, ફોર્મેટ કે મેકિંગ પદ્ધતિનું નામ છે : 'ફાઉન્ડ ફૂટેજ ફિલ્મ્સ'. ફાઉન્ડ ફૂટેજ ફિલ્મ્સ એટલે એવી સિનેમેટિક પદ્ધતિ કે જેમાં દ્રશ્યો સામાન્ય રીતે શૂટ કરવામાં ન આવે. પાત્રોની ઘટનાઓ બનતી જાય અને તેને કેમેરામાં શૂટ કરાયું હોય એમ બતાવવામાં ન આવે, પણ પાત્રોને જ કેમેરા સાથે જોડી દેવામાં આવે. કેમેરા પોતે જ ફિલ્મનું એક પાત્ર બની જાય. દ્રશ્યને કાં તો પાત્ર દ્વારા જ શૂટ કરવામાં આવ્યું હોય અથવા તો વાર્તા કે દ્રશ્યની સ્થિતિ જ એવી હોય કે જેમાં કોઈ રીતે કેમેરા એક મહત્ત્વનો ભાગ હોય. ફાઉન્ડ ફૂટેજનો મતલબ એ કે જાણે કોઈ ઘટના સાચે જ બની છે અને કેમેરામાં કેદ થઈ છે અને તેને એક ફિલ્મ તરીકે દર્શકો સામે રજૂ કરવામાં આવી છે.

માનો કે તમે રસ્તા ઉપર કંઈક શૂટ કરી રહ્યા છો અને બરાબર ત્યારે જ કોઈ ગુંડો અચાનક આવીને કોઈનું ખૂન કરી નાખે અને

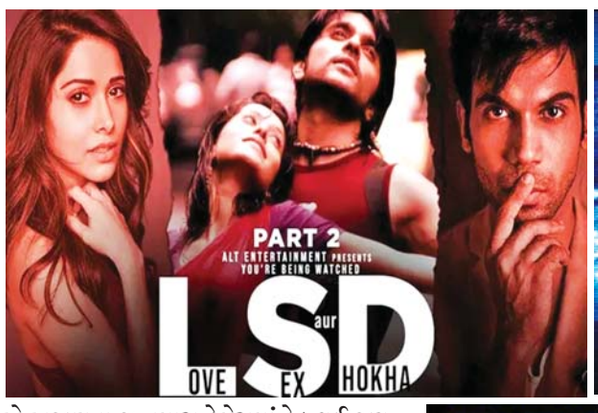

એ અજાણતા જ તમારા કેમેરામાં કેદ થઈ જાય. અને પછી તમે એ ફૂટેજને ફિલ્મ તરીકે રિલીઝ કરો એવું કંઈક. પણ આ તો થઈ માત્ર પદ્ધતિ. ઘટનાઓ અજાણતા જ કેમેરામાં કેદ થઈ ગઈ છે એવું ખરેખર હોતું નથી, એવું મેકિંગમાં જાણીજોઈને શૂટ કરવામાં આવે છે. ફાઉન્ડ ફૂટેજના આ સિનેમા પ્રકારમાં સીસીટીવી ફૂટેજ, છૂપાવેલા કેમેરાની ફૂટેજ, કોઈ પાત્રના ફોન કે ડીએસએલઆર શૂટની ફૂટેજ, રિયાલિટી ટીવી શોની ફૂટેજ, વગેરેને પાત્ર બનાવીને એને ફિલ્મનો હિસ્સો બનાવવામાં આવે છે. આ ફાઉન્ડ ફૂટેજ જોનર સૌથી વધુ હોરર ફિલ્મ્સને માફક આવે છે. એટલે અત્યાર સુધીમાં જેટલી પણ ફિલ્મ્સ આ જોનરમાં બની છે

એમાંની લગભગ ૮૦% ફિલ્મ્સ હોરર ફિલ્મ્સ છે. આ જોનરની ફિલ્મ્સના મોટાભાગના ટોપ લિસ્ટ્સમાં સામેલ થતી 'ધ બ્લેયર વિચ પ્રોજેક્ટ' (૧૯૯૯) ફિલ્મમાં ફાઉન્ડ ફૂટેજ પદ્ધતિનો બહુ જ સારી અને પ્રભાવી રીતે ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. તેની વાર્તા કંઈક એવી છે કે ૧૯૯૪ની સાલમાં ત્રણ ફિલ્મમેકિંગના વિદ્યાર્થીઓ 'બ્લેર વિચ' નામથી જાણીતી એક દંતકથા વિશે વધુ જાણવા અને તેના ઉપર એક ડોક્યુમેન્ટરી બનાવવા માટે જાય છે. પણ ત્રણે અચાનક ગાયબ થઈ જાય છે. આ ઘટનાના એક વર્ષ પછી એમના સામાનમાંથી એક કેમેરા મળે છે, જેમાં એમની સાથે શું બન્યું તેની ફૂટેજ હોય છે. અને એ ફૂટેજ એટલે જ ફિલ્મ! ના, આવી સાચી બનેલી ઘટનાની રિલીઝ કરવામાં આવતી ફૂટેજ એટલે આ પ્રકાર નહીં. પણ ફિલ્મ જ એવી રીતે શૂટ કરવામાં આવે કે તેની વાર્તાની ઘટનાઓ ફાઉન્ડ ફૂટેજ તરીકે દર્શકોને બતાવવામાં આવે.

બ્લેર વિચ નામની દંતકથા સુધ્ધાં સાચી નથી.

તેને પણ ડિરેક્ટર્સ ડેનિયલ અને એડુઆર્દો દ્વારા ઊભી કરવામાં આવી હતી. આ કે બીજી વાર્તાઓને જે શૈલીમાં બાકીની ફિલ્મ્સ બને એવી રીતે પણ બનાવી જ શકાય, પણ જો સિનેમામાં અવનવા પ્રયોગો ન થાય તો તેની મજા કાયમી ન રહે ને. એટલે જ આ સિનેરસિક ડિરેક્ટર જોડીને જયારે લાગ્યું કે એમને પરંપરાગત

હોરર ફિલ્મ્સના બદલે ડોક્યુમેન્ટરી સ્ટાઇલની હોરર ફિલ્મ્સમાં મજા આવે છે ત્યારે નક્કી કર્યું કે શા માટે આ બંને

ચીજને ભેગી કરીને કશું ન બનાવાય? પછી એમણે બનાવવાની શરૂઆત કરી ફાઉન્ડ ફૂટેજ હોરર ફિલ્મ 'ધ બ્લેર વિચ પ્રોજેક્ટ'. આમ એ બની આ જોનરની સૌથી સફળ અને સૌથી લોકપ્રિય ફિલ્મ.

૨૦૦૭માં રિલીઝ થયેલી દિગ્દર્શક ઓરન પેલીની ફિલ્મ 'પેરાનોર્મલ એક્ટિવિટી' પણ 'ધ બ્લેર વિચ પ્રોજેક્ટ' જેમ આ જોનારમાં ટોચની ફિલ્મ ગણાય છે.

આ ફિલ્મમાં એક દંપતીના ઘરે કશીક અજુગતી ઘટનાઓ બનવાનું શરૂ થાય છે. એમને બંનેને એનાથી ડર લાગવા માંડે છે- સમજાતું નથી કે શું થઈ રહ્યું છે ને કોણ છે એ ઘટનાઓ પાછળ. આના જવાબ જાણવા માટે એ એક રસ્તો અપનાવે છે. એમના ઘરમાં કેમેરા લગાવે છે કે જેથી બનતી ઘટનાઓ તેમાં કેદ થઈ જાય. પછી એમના ઘરમાં બનતી ઘટનાઓ પાછળની રાક્ષસી શક્તિ કોઈને કોઈ રીતે એમને કેમેરામાં દેખાતી જાય છે અને એમનો એ શક્તિ સાથે પનારો પડતો જાય છે. આ બધું જ ઘરના કેમેરામાં શૂટ થતું જાય છે ને એ શૂટિંગની ફૂટેજ બને છે દર્શકો માટેની ફિલ્મ. આ ફાઉન્ડ ફૂટેજ ફિલ્મ્સનો પ્રકાર અસ્તિત્વમાં આવ્યો કઈ રીતે? તેની શરૂઆત ક્યારથી થઈ? હજુ આવી ફિલ્મ્સના ક્યાં-ક્યાં રસપ્રદ ઉદાહરણો છે? ફિચર ફિલ્મ્સ અને હોરર જોનર સિવાય પણ આ પદ્ધતિનો ઉપયોગ બીજા જોનર કે ફોર્મેટમાં કરવામાં આવે છે કે નહીં? ભારતીય ફિલ્મ્સમાં આ જોનર કેટલા અંશે અને કઈ રીતે જોવા મળ્યો છે? અને ખાસ તો આ પ્રકાર વિશે મેકર્સનું શું કહેવું છે?

આ વિષયમાં હજુ આ બધા મજેદાર સવાલોના જવાબો આપણે મેળવવાના બાકી છે તો તેની વાત કરીશું આવતા સમાહે!

(ક્રમશઃ)■

લાસ્ટ શોટ

'પેરાનોર્મલ એક્ટિવિટી' સફળ નીવડી પછી અત્યાર સુધીમાં આ ફિલ્મના કુલ ૭ ભાગ બની ચૂક્યા છે.

ફિલ્મનામા

નરેશ શાહ

ઋષિકપૂરની ફિલ્મી જીવનની અકળામણ બની રેકોર્ડ સર્જક

અમારા દામ્પત્ય જીવનમાં ભરતી-ઓટ નથી આવી એવું હરગીઝ નથી , પરંતુ એ દરેક ચઢાવ- ઉતારમાં જવાબદાર હું જ હતો, નીતુ (સીંઘ) નહીં... હા, અમારા સંબંધોમાં આવેલા ભરતી-ઓટમાં ક્યારેય કોઈ મહિલા કેન્દ્રસ્થાનમાં નહોતી એ પણ મારે કહેવું છે .

આ શબ્દો ઋષિ કપૂરના છે. આ સ્ટેટમેન્ટ પછી જો કે ઋષિ ઉમેરે છે કે, જયારે સાગર (૧૯૮૫) ફિલ્મમાં ડિમ્પલ સાથે એ કામ કરતા હતા ત્યારે નીતુ થોડી ડરી ગઈ હતી અને એ ભયની વાત એણે ખુદ થોડા વર્ષ પછી ખુદ ઋષિને કરી હતી.

૩૦ એપ્રિલ, ૨૦૨૪ના દિવસે જેમના અવસાનની ચોથી પુણ્યતિથિ છે,એ ઋષિકપૂરને હીરો તરીકે ચમકાવતી 'બોબી' ફિલ્મ રિલીઝ થાય એ પહેલાં જ ડિમ્પલે સુપરસ્ટાર (અને પોતાનાથી મોટા) રાજેશ ખન્ના સાથે લગ્ન કરી લીધા હતા અને બાર વરસ પછી 'સાગર' ફિલ્મથી ડિમ્પલ કાપડિયાએ કમબેક કર્યું ત્યારે એ બે બાળકીની માતા અને ડિવોર્સી હતા. 'બોબી' સમયે ઋષિમાટે ડિમ્પલ મિત્રથી થોડી વિશેષ હતી.અને એની જાણ નીતુને હતી અને એટલે જ એ 'સાગર' વખતે જરા અપસેટ રહેતી હતી, પણ...

પોતાની પ્રથમ ફિલ્મ 'બોબી'થી સ્ટાર બની ગયેલાં ઋષિની હાલત એ સમયે કફોડી થઈ ગઈ હતી, કારણકે બોબી' સમયે એ માત્ર ૨૧ વરસના હતા અને ફિલ્મજગતમાં એની સાથે જોડી બનાવી શકાય તેવી કોઈ ખાસ હિરોઈનો પણ નહોતી. એંસીનો દાયકો હેમા માલિની, રેખા, પરવીન બાબી, ઝિન્નત અમાન જેવી હિરોઈનોનો હતો. આ બધી યા તો ઋષિકપૂર કરતાં મોટી દેખાતી હતી યા તો એનું એનર્જી લેવલ ઋષિ જેવા યંગ એનર્જી સાથે મેચ થાય તેમ નહોતું.

પોતાની કેરિયરના પ્રથમ પડાવમાં રોમાન્ટિક હીરોની ઈમેજ સાથે કામ કરનારા ચિન્ટુ (ઋષિનું હૂલામણું નામ) માટે હાલત એવી કફોડી થઈ ગઈ હતી કે રાજ કપૂરે એની બીજી ફિલ્મ માટે નવો ચહેરો જ પસંદ કરવો પડેલો.

બહુ ઓછા લોકો જાણે છે કે 'બોબી' પછી તરત રાજ કપૂર એના પૂત્ર ઋષિને જ લઈને 'હિના' (જે પછીથી ઋષિ-ઝેબા બખ્તીયાર સાથે છેક ૧૯૯૧માં બની. તેના ડિરેકટર રણધીર કપૂર હતા કારણકે રાજજીનો દેહાંત થઈ ગયો હતો) બનાવવાના હતા અને હિના તરીકે નફિસા અલી ('અક્સ'માં અમિતાભ બચ્ચનના પત્ની બનેલાં) નામનો નવો ચહેરો પસંદ કર્યો હતો પણ એ સમયે બાત બની નહીં.

આ તરફ ઋષિસાથે મેચ થઈ શકે એવી બે જ હીરોઈન બચતી હતી. બાળ કલાકાર તરીકે કામ કરનારી નીતુ સિંઘ અને મૌસમી ચેટરજી. બોબી' પછી રિલીઝ થયેલી ઝહરિલા ઈન્સાન, રફુચક્કર, ઝિંદાદીલ, ખેલ ખેલ મેં ફિલ્મમાં નીતુ અને મૌસમી ચેટરજી હતા , પણ દરેક ફિલ્મમાં આ બે જ હીરોઈનને ઋષિકપૂરની સાથે લેવાનું પ્રેકટિકલ નહોતું (ઋષિ-નીતુ એ ૧૫ હિન્દી ફિલ્મમાં સાથે કામ કર્યું છે તેમ છતાં) આ કારણે જ ઋષિસામે હિરોઈન તરીકે નવા ચહેરાને લોન્ચ કરવાનો અખતરો વાસ્તવમાં તો રેકોર્ડ બનીને બોલીવુડના ઈતિહાસમાં ચિન્ટુજીના નામે નોંધાય ગયો છે.

૬૮ વરસની આવરદામાં ફિલ્મ ઈન્ડસ્ટ્રીઝમાં છવ્વીસ વરસ કામ કરીને ૧૬૩ ફિલ્મો (શર્માજી નમકિન – અવસાન પછી અને પરેશ રાવલને લઈને ૨૦૨૧માં રિલીઝ થઈ) કરનારા ઋષિકપૂર માટે એ રેકોર્ડ કાયમ રહેશે કે એમની સાથે યા ન એમની ફિલ્મમાં ત્રીસ જેટલી નવી તારિકાઓને બ્રેક આપવામાં આવ્યો હતો.

એક લિસ્ટ પર નજર નાખવા જેવું છે :

ડિમ્પલ કાપડિઆ (બોબી), સુલક્ષણા પંડિત (રાજા), શોમા આનંદ (બારૂદ), નસીમ (કભી કભી), કાજલ કિરણ (હમ કિસી સે કમ નહીં), ભાવના ભટ્ટ (નયા દૌર), રંજિતા કૌર (લૈલા મજનુ), જયા પ્રદા (સરગમ – હિન્દીમાં તેની પ્રથમ ફિલ્મ હતી), પદમિની કોલ્હાપુર (જમાને કો દિખાના હૈ – હિરોઈન તરીકેની પ્રથમ, અન્ય ફિલ્મો બાળ કલાકાર તરીકે કરેલી), રાધિકા (નસીબ અપના અપના) સોનમ (વિજય), વિનીતા ગોયલ (જનમ-જનમ), સંગીતા બિજલાની (હથિયાર), ઝેબા બખ્તિયાર અને અશ્વિની ભાવે (હિના), રુખસાર (ઈન્તિહા પ્યાર કી), વર્ષા ઉષાગાંવકર (હનીમુન), તબ્બુ (પહેલા પહેલા પ્યાર).

આ લિસ્ટ ઋષિ ૨ સાથે રોમાન્ટિક રોલ કરનારી હીરોઈનનું છે. ઋષિખુદ સ્વીકારી ચૂક્યા હતા કે, નવી તારિકાઓ સાથેની મારી ફિલ્મો (બોબી, સરગમ, લૈલા મજનુ, હમ કિસી સે કમ નહીં) હિટ ગઈ હતી, પણ એ ફિલ્મોમાં જાણીતો ચહેરો મારો હોવાથી સઘળો યશ મને જ મળ્યો હતો. મારી સાથે પ્રથમ વખત ચમકનારી હિરોઈનોમાં પણ ગજબનો સંયોગ એ થયો કે એમની સાથે મારી બીજી ફિલ્મ બની જ નહીં યા વરસો પછી (ડિમ્પલની જેમ) કોઈ ફિલ્મમાં અમારી પેર બની.

ચોકલેટ બોય' યા રોમાંસના 'રાજા' તરીકેની કેરિયરના પ્રથમ રાઉન્ડમાં જો કે 'દૂસરા આદમી' ફિલ્મમાં સાથે કામ કરનારા રાખી ગુલઝાર માટે ઋષિને વિશેષ માન હતું, કારણકે રાખીએ પોતાની ઈમેજની પરવાહ કર્યા વગર અમિતાભ બચ્ચનની હિરોઈન બનવા સાથે 'શક્તિ'માં ઋષિની મા બનવાનો સાહસિક નિર્ણય લીધો હતો. રાખી ઋષિ કપૂર કરતાં પાંચ વરસ જ મોટા હતા છતાં 'કભી કભી' અને 'યે વાદા રહા' ફિલ્મમાં એ ઋષિકપૂરની પણ મા બન્યા હતા.

ચરિત્ર ભૂમિકાનો બીજો રાઉન્ડ ઋષિકપૂર માટે ૧૯૯૬થી ('પ્રેમગ્રંથ' ફિલ્મની નિષ્ફળતા પછી) શરૂ થયો, જેમાં એમણે અમિતાભ બચ્ચનની જેમ ધમાકેદાર ઈનિંગ રમી. આ પિરીયડમાં પણ આલિયા ભટ્ટ (સ્ટૂડન્ટ ઓફ ધ ઈયર), વાણી કપૂર (શુદ્ધ દેશી રોમાંસ), પલ્લવી શારદા (બેશરમ), તાપસી પન્નુ (ચશ્મે બદદુર), મિષ્ટી (કાંચી) જેવી હિરોઈનો જે ફિલ્મમાં લોન્ચ થઈ અને તેમાં ચિન્ટુ બાબાએ મહત્ત્વનાં કિરદાર નિભાવ્યાં હતાં. ■